

VALLÁSOSSÁG ÉS PREMODERN TÁRSADALOM

RELIGIOSITY AND PREMODERN SOCIETY

FEJES ILDIKÓ

Romániai KALOT Egyesület

fejesildiko1@gmail.com

DOI: 10.59357/ProSciRural.2022.2.02

Összefoglalás

A tanulmány¹ azt vizsgálja, hogy Csík lakóinak vallásosságában mennyire körvonalazhatóak hagyományos vallásosságra utaló jegyek, a térségi lakosság hitére és vallásgyakorlatára milyen mértékben jellemzőek azok a tulajdonságok, amiket a hagyományos társadalomtípus „lenyomataként” értelmezhetünk. A kutatás eredményei azt jelzik, hogy a csíkiakhoz közelebb áll a hagyományos, kollektív típusú, mint a modern, személyes átélésre alapozó, individualista vallásosság. A térségi társadalmi berendezkedés, a társadalom működési mechanizmusa és értékvilága egyfajta tartópillére az itt élők vallásosságának. A tanulmány a szerző 2018-ban publikált tanulmánykötetének (A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban. Státus Kiadó, Csíkszereda) egyik önálló elemzési fejezete. A kérdőíves adatfelvételre alapozó kutatás a szerző doktori tanulmányai keretében készült.

Kulcsszavak: Csíki térség, hagyományos vallásosság, egyéni és közösségi vallásgyakorlat

Bevezetés

A Csíki Régiónak etnikai és vallási homogenitásán túl sajátos vallási karaktert ad az itt élők történelmébe, kultúrájába, szokásjogába mélyen beleívódó vallásosság. Láthatólag a vallás ma is igen hatékony szereppel bír az itt élők személyes és közösségi életvitelében, ugyanakkor az egyház ma is a régió egyik

¹ A tanulmány a szerző 2018-ban publikált tanulmánykötetének (A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban. Státus Kiadó, Csíkszereda) 5.6. jelzésű fejezete. A tanulmány első része része a kötet „Bevezetés”, és „Az empirikus kutatómódszertani leírása” fejezeteinek felhasználásával készült.

legfontosabb társadalmi intézménye. Meglátásunkat alátámasztja, hogy a rendszerváltást követő - vallásosságot is érintő, vagy kimondottan vallásszociológiai vizsgálatok a vallásosság különböző dimenziói mentén mért értékekkel Romániát Európa élvonalába helyezik. Az elemzések ezt a képet tovább erősítették: Romániában a rendszerváltást követő két évtizedben vallásos revitalizáció folyamata zajlott, a vallásosságot mérő mutatók növekvő vallásosságot jeleztek (Voicu, 2007; Tomka, 2005; Tomka-Zulehner, 2007). Valószínűsíthető, hogy ebben a folyamatban Csík sem jelent kivételt.

Csík – és a némileg hozzá tartozó Gyergyó, Kászonok és Gyimesek – sajátos területe nem csupán a Kárpát-medencének, Erdélynek, hanem Székelyföldnek is. „A Csíkba érkező idegen rövid idő alatt megérti azt, hogy egy egész különleges kis zárt országocskába került. E zárkózottságáért nevezték el ezt a földrajzi egységet már a régi időkben ‘Csíkországnak’. Tény az, hogy Csík megye elüt Erdély, sőt a Székelyföld többi megyéjétől is éghajlati, földrajzi, gazdasági, világnézeti, sőt vallási egység tekintetében is, mely utóbbi teljesen más színt ad e megyének” (Endes, 1994:475). Csíknak ez az elkülönülő, sajátos jellege, amely sajátosságokon belül a „vallási egység” különösen nagy hangsúlyt kap, teszi célszerűvé és jogosulttá egy, a térségre korlátozódó vallásszociológiai vizsgálat elvégzését.

Munkámban arra kerestem a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a történelem folyamán meghatározók voltak Csík ma is egyedi, sajátos jellegének kialakulásában, és amelyek hatása ma is érezhető és empirikusan kimutatható. Csík közelmúltjának vallásos arculatát egy 2010-ben végzett komplex, Csíkra nézve reprezentatív vallásszociológiai kutatás eredményei alapján próbáltam körvonalazni. A kutatás a vallásosság különböző dimenzióinak mérésén túl olyan, a térségre, ennek történelmére jellemző szempontok elemzését is lehetővé tette, amelyekkel a vallásosság kapcsolatba állítható. Ilyen tényezők lehetnek Csíkban a nemzeti, nemzetiségi, kisebbségi identitás, az egyház és ezen belül a ferences szerzetesek történelmi szerepvállalása, társadalmi helyzete, a térség lakóinak mentalitása, valamint a térség gazdasági elmaradottsága, ennek következtében többségében ma is premodern jellege.

A kutatásról röviden

A kb. 115 000 lakossal és 61 településsel rendelkező Csíki Régió² lakóinak több mint 86%-a magyar nemzetiségű és 84%-a római katolikus.³ Csíkot, Gyergyót, a Kászonokat és a Gyimeseket a többi székely széktől leginkább a történelme folyamán töretlen, állandó katolicizmusa különbözteti meg. Erdély és ezen belül Székelyföld vallási térképében Csík, Gyergyó, Kászonok és Gyimesek földrajzilag összefüggő térsége sajátosan, egyedi, kompakt katolikus tömböt alkot. Eltérően Erdély és Székelyföld többi térségétől, ebben a régióban a protestantizmus és ortodoxia – habár főként az elmúlt évszázad folyamán mindkettő fölépítette saját egyházszervezeti struktúráját - nem tudott a katolikus vallással azonos súlyú vallási és társadalmi hatással bírni. A katolikus vallás nem csupán az itt élők hitbeli és vallási kultúráját határozza meg, hanem jelentős hatással bír a térség társadalmi, gazdasági és kulturális életére is.

Ez a típusú vallási és etnikai homogenitás a térséget olyan tulajdonságokkal ruhazza föl, amelyek ha nem is egyedivé, de mindenképpen sajátossá teszik mind Romániában (ahol vallási és etnikai homogenitás régió-szinten szinte kizárólag csak ortodoxia-román nemzetiség párosításban létezhet), mind Románia más magyarok lakta régióiban (ahol az esetleges magyar etnikai többség sok esetben vallási sokszínűséggel párosul).

A 2010-es kutatás előzményeként a csíkiak vallásosságát mélyinterjúk módszerrel vizsgáltam. Ennek a kutatásnak az elsődleges célja az volt, hogy betekintést nyerjek Csíkszeredában, a 21. század elején élő vallásgyakorló katolikusok hitrendszerébe. A kutatás eredményeként gazdag leírását nyertem az itt élők vallásosságának, sikerült

² Kutatásomban az alcsíki és felcsíki települések mellett Csíkhöz tartozónak számítottam a Kászonokat és a Gyimeseket is. A régió földrajzi kereteinek meghatározásakor a térség egyház-adminisztrációs beosztását vettem figyelembe, a vizsgálatba az Alcsíki és Felcsíki Főesperességi kerületekhez tartozó településeket vontam be. Ez a régió-meghatározás illeszkedik a politikai, gazdasági és más adminisztratív régió-meghatározáshoz, a régió kultúrájától és lakóinak közös lokális identitásától a vizsgálatba eső települések közül a Gyimesek és esetleg a Kászonok térnek el némileg.

³ 2002-es népszámlálás adatai. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyjuk a roma lakosságnak a népszámláláskor regisztrálnál jóval magasabb arányát. Kiss – Barna több kutatásra alapozó összesítője szerint 2011-ben Csíkban a romák aránya 4%-os volt a népszámláláson regisztrált 1%-os képest, ebben a térségben romák közel háromnegyede magyarnak vallotta magát a népszámláláskor (Kiss – Barna, 2012: 53-54).

egyfajta vallásosság-típusokat azonosítani és ezeket jellemezni (Fejes, 2006/1; Fejes, 2007). A kérdőíves adatfelvételre alapozó kutatás doktori tanulmányaim keretében készült. Az összehasonlíthatóság miatt kutatásom során az Aufbruch 2007-es kutatás során használt kérdőívet vettem alapul. Abból a célból, hogy Csík sajátosságait is felszínre tudjam hozni hipotézisekben fogalmaztam meg a helyi társadalom azon sajátosságait, amelyek hatással lehetnek és lehetnek a vallásosságra. A hipotézisek felállításában a térség történelmének szakirodalmára, korábbi mélyinterjúk vallás-szociológiai kutatásom eredményeire, illetve egy újabb interjú vizsgálatra⁴ hagyatkoztam. A 2010 áprilisában megvalósított survey típusú kutatás alanyai 18 év fölötti, római katolikus vallású személyek voltak. A lekérdezettek körébe csak magyar anyanyelvű, római katolikus vallású személyek kerültek: egyrészt, mert a kutatás alanyai csak a katolikusok voltak, a kérdőív számos részletében nehezen lett volna alkalmazható más vallásúak esetében. A legfontosabb indok azonban az volt, hogy a más vallásúak közül a mintavétel során olyan kevés személy került volna a megkérdezettek közé, hogy sem az egyéb vallású csoportokra nézve nem kaptunk volna általánosítható eredményeket, sem összehasonlítást nem végezhattünk volna.

A mintavétel során településtípus szerint rétegzett, többlépcsős valószínűségi mintavételt alkalmaztam. A települések rétegzése során a következő típusok szerint hoztam létre település-kategóriákat: a katolikusok aránya a település lakosságában⁵, a település távolsága Csíkszeredától mint centrumtól⁶, a település lakosság száma⁷ és a település megközelíthetősége⁸. A rétegzést követően arányos részvételre alapuló

⁴ A hipotézisek felállításakor kétségeim is voltak nem tudtam azonosítani néhány – főként az identitás és vallás kapcsolatát – megvilágító jelenséget. Ezért két fókuszcsoport interjút végeztem, ezek tagjai főként felsőfokú végzettséggel rendelkező személyek voltak. (lelkész, hitoktató, mérnök, szociális munkás stb.). Az interjúkat rögzítettem, önállóan nem dolgoztam fel őket, de nagy segítséget nyújtottak a hipotézisek felállításában.

⁵ A rétegzés során létrehozott kategóriák: a katolikusok aránya 0-50% közötti, 50-80% közötti, 80-100% közötti

⁶ A rétegzés során létrehozott kategóriák: a település távolsága Csíkszeredától: 0-10 km., 10-20 km közötti, nagyobb mint 20 km.

⁷ Létrehozott kategóriák: a település lakossága kevesebb, mint 500 fő, 500- 1500 közötti, 1500-3500 közötti, több mint 3000 fő.

⁸ Alkalmazott kategóriák: főút melletti, főút melletti, de Csíkszeredától távolabbra eső, mellékút melletti.

számítást és valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztam mind a települések, mind pedig a mintába kerülő személyek⁹ kiválasztásánál. A mintába került települések a következők voltak: Csíkcsicsó, Csíkmadaras, Csíkrákos, Csíkszentdomokos, Csíkszentmihály, Csíkszentmiklós, Csíkszentsimon, Csíkszentimre, Csíkszentmihály, Csíkszenttamás, Csíkszereda, Jenőfalva, Verebes, Gyimesfelsőlok. Az adatbevitelt követően a minta nem és életkor szerinti súlyozására volt szükség.

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy Csík lakóinak vallásosságában mennyire körvonalazhatóak hagyományos vallásosságra utaló jegyek.

A társadalomtípus és vallásosság összefüggései

Székelyföld a mindenkor nyugati kultúra és Magyarország peremvidékének számított. A gazdasági elmaradottságának köszönhetően a helyi társadalom még ma is nagyon sok szempontból a hagyományos vagy premodern társadalom jellemzőivel írható le. A szocializmus időszaka alatt a térségben zajló erőszakos modernizációt a rendszerváltás után néhány szempontból látványos visszafordulást tapasztalhatunk a hagyományos életforma elemeihez. Természetesen a 21. századi csíki társadalom nem azonos az „iparosodás” vagy „modernizáció” előtti csíki világgal. A mai „hagyományos” csíki társadalomnak számos modern vagy akár posztmodern jellegzetessége van. Az itt lezajló modernizációnak azonban nem volt a társadalomra nézve homogén hatása, a posztmodern értékek és életforma időnként a „modernizációs kanyart” levágva érték utol a hagyományos életvitelt. Így egy ilyen viszonylag kis földrajzi térségben is váltakoznak a premodern és modern, sőt posztmodern jelenségek. A néprajzkutató Tánczos Vilmos gyakran arra hívja fel a figyelmünket, hogy a hagyományos székely, csíki világ végérvényesen megszűnt. „A 20. századi csíki székely ember (...) még a hagyományos keretek között élte le életének első felét, majd fokról fokra találkozott a modernitással, és végül a posztmodern korban lett öregemberré”

⁹ Csíkszeredát kivéve a mintavételi eljárás a választói névjegyzékre alapult. A mintába konkrét, névvel azonosított személyek kerültek, pótlista alkalmazására akkor került sor, ha az adott személy háromszori megkeresésre sem volt megtalálható, illetve ha nem volt katolikus vallású vagy magyar anyanyelvű. Csíkszeredában a választói névjegyzék elérhetetlensége miatt ismét utcák szerinti rétegzés következett, majd véletlen kezdőponttú, megadott léptékkel történő háztartás-felkeresés. Mivel a háztartásokban többnyire a nyugdíjasok és munkanélküliek tartózkodtak, illetve a nők voltak nyitottabbak a válaszadásra, később a minta nem és kor szerinti súlyozására volt szükség.

Az ő világképét „leírni, másokkal – kívülállókkal és az utókorral – megértetni, egyszóval másoknak átadni majdnemhogy reménytelen feladat. Ezt a világot lassan már a székelek számára is le kell fordítani, szótárral, jegyzetekkel kell megmagyarázni” (Tánczos, 2008:9). Egyetértek Tánczos Vilmossal, hogy a csíki világ sem merevedett teljes változatlanba, témánk megközelítése szempontjából azonban azt tartom fontosnak, hogy a csíki modernizációs változások távolról sem jelentik a nyugati világ modernizációját és annak társadalomra gyakorolt hatása is elenyésző a nyugati ember életmódbeli változásához képest. A modernitás üteme teljesen más, mint ami a Nyugat-Európai országokban lejátszott. Meglátásom szerint a vallásosságot nagymértékben támogató hagyományos, közösségi életvitelt egyelőre nem veszélyezteti egy, a nagyvárosi életformára és ipari kultúrára épülő, az individualizmust előtérbe helyező modernizmus.

A hagyományos és modern, vagy ahogyan Tomka Miklós nevezi többek között ez utóbbit, a „hagyomány utáni társadalom” (Tomka, 2005) vallásosságra gyakorolt hatásának tág szakirodalma van. A fogalmi megkülönböztetés azért is fontos, mert egyre inkább úgy tűnik, hogy a modern társadalmak szekularizálódása, a valláshoz való viszonyulásuk nem azonos forogatókönyv szerint zajlik. Hogy mi történik egy hagyományos társadalom felbomlása után ennek tagjainak vallásos magatartásával, azt a szekularizációs elméletekkel ma már nem lehet egyértelműen megjósolni. A modernizáció nem hoz egyértelműen elvallástalanodást még az olyan társadalmakban sem, ahol a modernizációs folyamatok a társadalomba integráltak, mintegy belülről, saját lehetőségei és üteme szerint zajlik (Tomka, 1995), még inkább bizonytalan az olyan társadalmakban, amelyeket – akárcsak a csíkit – kívülről diktált, erőszakolt és végül félbemaradó modernizáció jellemez.

A nyugati társadalom vallásosság-jellemzőire azonban a modernizáció egyértelmű hatást gyakorolt, még akkor is, ha ez a hatás nem egyenértékű az elvallástalanodással, hanem inkább a vallásos magatartás megváltozását vonta maga után. A „keresztény hitrendszerrel összefonódó és a kereszténységre támaszkodó ‘magától értetődőségi (plauzibilitási) struktúrájú’ civilizációs forma”, vagyis a „keresztény társadalom” Tomka Miklós szerint a Nyugat-Európai országokban az 1960-as évekre végérvényesen felbomlott és helyét a „posztkeresztény társadalmi kor” vette át. A „keresztény társadalom” – ami nagyon sok közös vonást visel a hagyományos társadalommal – ismérveit Tomka a következőkben foglalta össze:

„ - a magát kereszténynek tartó népesség számbeli túlsúlya,

- a kereszténység meghatározó szerepe a kultúra (mind tudásanyag, mind a világtértelemezés, mind a magatartásbeli kódex) elem-anyagában és szerves egységbe foglalásában és magától értetődővé tételében,

- az előbbi kultúrához igazodást megkövetelő társadalmi elvárás és az ezt intézményesítő erkölcsi és jogrend, valamint e kultúra informális és formális reprodukciójának és továbbadásának rendszere,

- szóban forgó civilizációs forma osztatlan belső egységének megfelelően a vallási és profán intézményrendszer, az állam és az egyház szoros kapcsolata” (Tomka, 2012).

Ebben a modellben a vallásosság „egy „társadalmi és kulturális rendszerhez való alkalmazkodás”. (...) Nem személyes döntés, hanem egy kultúrában való – végső soron választási lehetőség nélküli – részvétel” (Tomka, 2012). Természetesen a „keresztény társadalom” nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a hívek személyes hitbeli döntéseket is hozzanak, ebben a közegben is vannak olyanok, akiknek „rendkívüli elköteleződése” alkalmanként akár a vértanúságot is vállalja. A hangsúly inkább azon az általános vallásos miliőn van, ami a születés pillanatától körülveszi az itt élőket, és a nagy többség esetében a családon, faluközösségen, iskolarendszeren, közéleten át végigkíséri egész életén. Ez a fajta „természetes”, össztársadalmi vallásos közeg Tomka Miklós szerint visszafordíthatatlanul megszűnt a Közép- és Nyugat Európai társadalmakban, ezt követően „a vallásosság nem egy társadalmi-kulturális rendszerhez való alkalmazkodás, hanem a változó és plurális profán világ váltakozó kihívásaival történő szüntelen és az egyes ember szintjén is kikerülhetetlen viaskodás, aminek terhét csak nagyon kis részben tudja átvállalni az intézmény” (Tomka, 2012).

A „keresztény társadalom” felbomlását - amit a 20. század második felében az általános modernizációs hatásokat fokozó mobilitás, kommunikációs forradalom és a pluralizmus érvényesülése gyorsított fel – nem értékelhetjük vallási hanyatlásként (Tomka, 2012), hanem a konformitás utáni vágyból születő vallásosság fölváltásaként a személyes meggyőződésre épített, tanúságtétellel megerősített kereszténységre (Török, 2012). Mindez az egyház hagyományos („centralizált, lakóhely-orientált, rítus- és tanításorientált, férfi jogú, az ipari-városi társadalom mindennapjaitól

eltávolodott”) jellemzőinek (Tomka, 2012) és szerepvállalásának megváltozásával jár együtt.

Csík társadalma leginkább a hagyományos társadalmak jellemzőivel rendelkezik, természetesen nem megtestesítője ennek, hiszen számos modernnek és akár posztmodernnek nevezhető jelenség és folyamat egészíti ezeket ki. Ha Csík lakóinak intenzív vallásosságát akarjuk megmagyarázni, akkor azonban elsősorban a hagyományos elemekhez kell visszatérnünk, hiszen úgy tűnik, hogy ezt a fajta – egyéni és közösségi módon is egyaránt erőteljes vallásosságot – nem tudjuk összhangba hozni, illetve megmagyarázni a helyi társadalom modern vagy posztmodern kiegészítő jellegével.

Tomka Miklós rendszerezésében rendkívül átfogó képet kapunk a hagyományos társadalom és a vallásosság kapcsolatáról. A továbbiakban az ő nyomán mutatom be röviden ezt a viszonyrendszert. A hagyományos és/vagy keresztény társadalomban az egyén életében „a vallásosság egy részben személytelen társadalmi-kulturális adottság, a közös kulturális és nemzeti identitásból való részesedés, (...) amit hivatalos és nem hivatalos szimbólumok és rítusok erősítenek, de amihez mindenkit átfogó, általános jellege miatt nincs szükség különösebb személyes hitvallásra”. A mindennapi gyakorlatban megjelenő „vallási felfogások és tanítások nagy belső összhanggal rendelkező egyszerűbb tudati rendszerek, amelyeket nem terhelnek belső ellentmondások és ellentmondó tudattartalmak.” A vallás társadalmi és kulturális szerepének elemzésekor Tomka kiemeli, hogy a „hagyományos körülmények között a vallás (...) megingathatatlan biztonsággal és magától értetődőséggel rendelkező, (...) olyan el nem különülő része a kultúra egészének, amely a lét, a világ, a valóság időtlen, kozmikus egységét demonstrálja, és amely meghatározza az ember helyét a mindenségben”. A vallás társadalmi-kulturális fenntartásának és továbbadásának mechanizmusát a következőképpen jellemzi: „Hagyományos társadalmi körülmények között mivel a vallás az általános kultúra része, az általános kultúráközvetítő intézmények és mechanizmusok (a közvéleménytől az iskoláig és a családtól a jogig) ápolják és adják tovább a következő generációnak, a vallási kultúra közvetítésében a vallási intézményeknek csak kiegészítő szerepük van” (Tomka, 2005: 48-49). Ezzel szemben a „a hagyományt maga mögött hagyó korban” a vallás „egy lehetséges alternatíva sokféle ideológia között, (...) személyes kulturális és világnézeti döntést igényel, speciális kulturális helymeghatározást és csoporthoz tartozást közvetít (...) és megköveteli az

állandó személyes erőfeszítéseket a vallásosság folyamatos gyakorlati megvalósítására” (Tomka 2005:48-49).

Foglaljuk össze az eddigi megállapításokat. Csík társadalma minden őt ért változás ellenére számos mutató és jellemző alapján közelebb áll a hagyományos típusú társadalmakhoz, mint a modern, iparosodott, urbanizálódott társadalomhoz. Tudjuk, hogy a hagyományos vagy premodern típusú társadalom egyértelműen hatással van az abban élők vallásosságára, erősíti és konszolidálja ennek hagyományos jellegét. Mindezek alapján joggal tételezhetjük fel, hogy a Csíkban élők vallásosságát többé vagy kevésbé az az együttélési, gondolkodási, életvezetési mód, norma- és erkölcsrendszer határozza meg, amit együttesen csíki társadalomnak nevezünk. Ennek megfelelően az itt élők vallásosságában a premodern típusú vallásosság számos jegyét kell megtaláljuk.

A hagyományos társadalmakra jellemző vallásosság és a Csíki Régió

Ebben a fejezetben azt próbálom körvonalazni, hogy Csík lakóinak vallásosságában mennyire vannak jelen a hagyományos vallásosságra utaló jegyek. Az első látásra könnyen vizsgálható jelenség – a modern és premodern vallásosság közti különbségekről mindannyian képet tudunk alkotni, érzékelni tudjuk azokat – számos kutatási nehézséget hoz felszínre. Ezek a kérdőíves módszernél főként a konceptualizálási folyamatban jelentkeznek. Pontosan hogyan is tudjuk mérni a premodern vallásosság jellemzőit? Milyen konkrét, mérhető megnyilvánulási formái vannak ennek? Az alábbi fejezetben számos olyan jelenségekört elemzek, amik az elméleti leírás, illetve korábbi mélyinterjú kutatások alapján összeköthetőek a hagyományos típusú vallásossággal. A hagyományos vallásosságnak nincsenek azonban „abszolút” tulajdonságai. Nem társulnak hozzá olyan jellegzetességek, amik csak és kizárólag ezt a típusú vallásosságot jellemeznék, sokkal inkább egy valószínűségi modell állítható fel, ami azt jelenti, hogy több tényező együttállása esetén következtetünk a hagyományos vallásosságra. Az eredmények értelmezésénél fontos figyelembe vennünk, hogy sem a premodern, sem modern vagy posztmodern vallásosság nem azonosítható ideáltípuszerűen.

A vallás modernizációjának egyik legfontosabb jele a vallásosság individualizációja, vagyis visszahúzódása az egyéni fizikai, mentális, érzelmi és spirituális életterbe. A hagyományos társadalomban a közösségi vallási magatartás az életvezetés szerves

része, a modernben többnyire egyéni választás, döntés eredménye (Tomka, 2000). A társadalom modernizációjával sok esetben együtt járó vallási individualizáció a vallásosság átalakulását okozza. Az emberek ugyan nem utasítják el az istenhitet és a magánszférában zajló egyéni vallásosságot, de lehetséges, hogy nemet mondanak az egyházhoz, mint intézményhez vagy közösséghez való tartozásnak. A modern társadalomban a vallás többé már nem elsősorban kollektív tapasztalat, „Isten és mi” kapcsolatból áll, hanem kizárólagos jogot követel az „Isten és én” viszony. Ebben a megközelítésben érdemes tehát szemügyre venni, hogy Csíkban milyen viszonyban áll az egyéni és közösségi vallásgyakorlat két legfontosabb mutatója.

A Csíkot érintő kutatási eredmények vizsgálatakor ezért kezdetben azt vizsgálom meg, hogy milyen mértékben individualizálódik a vallás, azt, hogy az egyéni és közösségi típusú vallásgyakorlat többségi együttjárása mellett létezik-e „különjáratú” vallásgyakorlat? Tehát vannak-e olyanok (és ha igen hányan és hogyan jellemezhetőek), akik ugyan nem járnak templomba, de rendszeresen imádkoznak, esetleg némileg rendszeresnek mondható módon járnak szentmisére, de az individuális vallásgyakorlat hiányzik az életükben? Elvégezve a két változó közötti kapcsolatvizsgálatot, határozott igenlő választ kapunk arra a kérdésre, hogy összefonódik-e az egyéni és közösségi vallásgyakorlat Csíkban. A kapcsolat erőssége¹⁰ már-már determinisztikus meghatározottságra utal, magyarán a megkérdezettek nagy többsége bevallása szerint együttesen gyakorolja, vagy nem gyakorolja az egyéni és közösségi típusú vallásosságot.

A következő táblázatban összefoglaltam, hogy a megkérdezett csíki katolikusok hogyan oszlanak meg az egyéni és közösségi vallásgyakorlat közti viszony alapján:

¹⁰ $p < 0.00$, Gamma=0,850

1. táblázat: Közösségi és egyéni vallásgyakorlat kapcsolatából alkotott típusok

Miserésztétel	Imagyakoriság		
	Rendszeres ¹¹	Ritka ¹²	Soha
Rendszeres ¹³	73,3	2,5	1,0
Ritka ¹⁴	12,5	4,1	5,1
Soha	0,9	0,2	0,4

Forrás: saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

Láthatjuk, hogy a megkérdezettek döntő többsége azok közé tartozik, akik egyaránt rendszeresen gyakorolják az egyéni és a közösségi típusú vallásosságot. Némileg jelentősebb csoportot képeznek azok, akik ritkán járnak szentmisére, de rendszeresen imádkoznak. Ennél jóval kevesebben vannak azok, akik templomba is ritkán járnak és ritkán is imádkoznak, végül meglepő módon ennél némileg nagyobb csoport azoké, akik ritkán ugyan, de eljárnak templomba, viszont soha nem imádkoznak. A többi kategória jelentősége elenyésző, a „következésként” nem vallásgyakorlók, tehát azok közé például, akik saját bevallásuk szerint soha nem járnak templomba és soha nem imádkoznak, a megkérdezettek csupán 0,4%-a, vagyis 3 személy tartozik.

A következőkben a négy nagyobb csoporthoz tartozókat jellemzem röviden.

Rendszeresen templombajárók és rendszeresen imádkozók

A teljes minta közel háromnegyedét alkotják, tehát a csíkiakat leginkább jellemző típus. A csoport azonosítására az „egyháziasan vallásosak” elnevezést választottam, utalva arra, hogy a gyakori közösségi vallásgyakorlat megfelel az egyház követelményeinek, a csoporthoz tartozók fontosnak tartják a közösségi vallásgyakorlat révén

¹¹ naponta vagy hetente legalább egyszer

¹² ritkábban, mint hetente

¹³ naponta, hetente, vagy havonta

¹⁴ csak nagy ünnepeken, vagy ennél is ritkábban

nyíltan is kifejezni az egyházhoz való tartozásukat. A különböző változókkal jelzett korábbi összefüggések a csoport estében természetesen tükröződnek, így:

- a csoporthoz tartozók többsége, 60,4%-a nő (a nők 80,8%-a, a férfiak 63,9%-a sorolható ebbe a kategóriába);
- többségük alacsony vagy közepes iskolai végzettségű (12,1%-uk végzett egyetemet vagy főiskolát, de fontos megjegyezni, hogy az egyetemet végzetek 58,1%-a is ide sorolható, a felsőfokú végzettségűek alacsony száma annak is köszönhető, hogy ők kevesen vannak a többi kategóriához képest);
- nagy részük (73,9%-a) falun lakik, de a csíkszeredaiak 60%-a is ide tartozik;
- nagyjából egyenlően oszlanak meg a korosztályok között, legnagyobb (87,2%-os) arányt a 60-69 évesek közt képezik, de a 18-30 évesek 70%-a is ide tartozik;
- több mint 88%-uk gyerekkorában heti rendszerességgel járt templomba.

Ritka miselátogatók, de rendszeresen imádkozók

A második legnagyobb csoport, a megkérdezettek 12,5%-a sorolható ide, de közel hatszor kevesebben vannak, mint az „egyháziasan vallásosak”. Az „individualista vallásosak” egyháztól való távolsága nagyobb, a hagyományos társadalomra jellemző közösségi kényszer kevésbé hat rájuk, fontosabbnak tartják hitük magánszférában történő megélését, mint a nyilvános, közösségi gyakorlatot. Gyanítjuk, hogy a csoporthoz tartozóak az „egyháziasan vallásosoktól” eltérő szocio-demográfiai változókkal jellemezhetőek, az adatok alátámasztják feltételezésünket:

- a csoporthoz közel egyforma arányban tartoznak nők és férfiak (50,6%-a férfi, 49,4 %-a nő);
- többnyire közép vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (40,8%: érettségivel; 27,8%: felsőfokú végzettséggel), ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a közép- vagy felsőfokú végzettséggel

rendelkezők többsége tartozna az „individualista vallásosok” közé (az érettségizettek 14%-a, a felsőfokú végzettségűek 22,6%-a tartozik ebbe a kategóriába);

- mivel Csík többségében rurális térség, az „individualista vallásosok” nagyobb része (64,5%-a) falun lakik, de városon némileg nagyobb az arányuk, mint falun (a csíkszeredaiak 13,8%-a, a falun lakók 11,8%-a tartozik közéjük);
- leginkább (az „individualista vallásosok 35,9%-a) a 30-39 év közötti korosztályhoz tartoznak (a korosztály 22,8%-a sorolható ebbe a kategóriába);
- az „egyháziasan vallásosoknál” alacsonyabb, de önmagában véve jelentősnek tekinthető gyerekkori vallási szocializációban volt részük, 68%-uk emlékszik úgy, hogy minden vasárnap templomba járt gyerekkorában.

Ritka miselátogatók és ritkán imádkozók

Azok, akik csak a nagy vallásos ünnepeken vagy ennél is ritkábban járnak templomba, ugyanakkor egyéni imaéletükben sincs rendszeresség, a megkérdezetteknek igen kis hányadát, csupán 4,1%-át alkotják. A „vallástól távol állók” elnevezést adtam a csoportnak, hiszen esetükben nem csupán az egyháztól, vagy közösségi liturgiáról való távolságtartásról beszélhetünk, hanem a vallásosság csökkent jelentőségéről az egyéni életükben is. A vallásosságot befolyásoló tényezők ismeretében előrejelezhetőek a csoportismérvek:

- a „vallástól eltávolodottakat” nagyarányú férfitöbbség jellemzi (88%-a férfi, 12%-a nő, a férfiak 8,3%-a, a nők 2,4%-a tartozik ide);
- többnyire közép vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (37,5%-a érettségizett, 33,3%-a felsőfokú tanulmányokat folytatott), de előzőek ismeretében már tudjuk, hogy a magasabb iskolai végzettségűeknek csak töredéke tartozik ide (az érettségizettek 1,5%-a, a felsőfokú végzettségűek 1,3%-a);

- ezúttal többségük (56%-uk) városon lakik, és városon nagyobb az arányuk is (a falusiak 2,7%-a, a városiak 7,2%-a távolodott el a vallástól);
- legnagyobb arányban (a csoport 44%-a) a 18-30 év közöttiek, a korosztály 8,5%-a tartozik ebbe a kategóriába;
- ahogyan várható volt, esetükben sokkal gyengébb a gyerekkori vallásos szocializáció, a csoporthoz tartozók mindössze 41,7%-a járt gyerekkorában hetente szentmisére.

Soha nem imádkoznak, de ritkán eljárnak szentmisére

A csíki katolikusok társadalomtudományi szempontból egyik „legizgalmasabb” csoportját a „közösségi kényszer alatt élők” elnevezéssel illetem, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a kategória képviselői valószínűleg elsősorban nem belső meggyőződésből és igényből járnak el szentmisére, hanem közösségi, elsősorban családi elvárások nyomására. (A feltételezés, és ebből következően az elnevezés is meglehetősen bizonytalan lábakon áll. Ennek a vallási magatartásnak számos más oka is lehet, a felmérés eredményeinek mélyelemzése talán választ ad majd ezekre, de olyan – elsősorban a valláspszichológia körébe tartozó – magyarázó tényezők is lehetnek a háttérben, amire a kutatásom nem adhat megbízható válaszokat.) A „közösségi kényszer alatt élők” meglepő módon népesebb csoportot képviselnek, mint a „vallástól eltávolodottak”, a megkérdezettek 5,1%-a sorolta magát ebbe a kategóriába. A vallásosság és változók közötti kapcsolatok ismerete alapján meglátásom szerint nem jelezhetők előre a csoporthoz tartozók ismérvei, az eredmények némi meglepetéssel is szolgálnak:

- a „közösségi kényszer” főként férfiakra van hatással, a csoport tagjait nagyarányú férfitöbbség jellemzi (74,2%-a férfi, 25,8%-a nő);
- nagy többségük (63,3%-uk) középfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, az érettségizettek 8,6%-a tartozik ebbe a kategóriába;
- többségük (64,5%-uk) városon lakik, és városon nagyobb az arányuk is, (a falun élők 2,7%-a, a városiak 10,3%-a jellemezhető ezzel az ambivalens magatartással). Úgy gondolnánk, hogy a falun élőkre erőtel-

jesebben hat a közösségi normáknak való megfelelési vágy, kényszer, talán ez a tényező bizonytalanít el leginkább a jelenség korábbi magyarázatának helyességében;

- az életkor növekedésével csökken az arányuk, a csoporthoz tartozók 65%-a 18-50 év közötti;
- a „vallástól eltávolodottak”-hoz képest ebből a kategóriából többen (46,7%-uk) emlékeznek úgy, hogy gyerekkorukban hetente jártak vasárnap templomba. Ezt a gyakorlatot – ugyan sokkal ritkábban – de felnőttkorukban is megőrizték, lehetséges azonban, hogy esetükben az időnkénti miselátogatás sokkal inkább a szokás, az alkalmazkodás gyakorlata mintsem belső meggyőződésre és igényre adott válasz.

A felmérés eredményei nem mutatnak jelentős vallási individualizációs folyamatot a térségben, az „egyháziasan vallásosak” körébe sorolható a megkérdezett csíki katolikusok közel háromnegyede, a többiek az egyéni és közösségi vallásgyakorlat típusaiból fölállított sokszínű kategóriák között oszlanak meg.

A hagyományos és modern társadalmak eltérő keretet, külső támogatottságot nyújtanak az egyénnek vallásos életének alakításában. A társadalmi keret nem csupán a vallásosság azon dimenzióiban jelentkezik, amik a leglátványosabbak (pl. vallásgyakorlat intenzitása), hanem sok esetben jelentős hatással van a vallásosság rejtettebb, nehezebben mérhető vagy jellemezhető rétegeiben is (hit, vallási érzelmek és élmények, vallási ismeretek, vallási közösségbe való integrálódás). Egy 2004-2005-ben végzett kutatás során (Fejes, 2007) mélyinterjúk módszer alkalmazásával arra kerestem a választ, hogy milyen jellemzőkkel tudunk legalább valószínűségi modellt alkotni a társadalmi kereteknek a vallásos viselkedésmódra, esetleg gondolat- és érzelemlágra gyakorolt hatásáról, vagyis hogyan jellemezhető a hagyományos és hagyományutáni vallásos magatartás. Kutatásomat kizárólag vallásgyakorló csíkszeredaiak körében végeztem, tehát következtetései a vallásukat nem gyakorlókra nem vonatkoznak. Az alábbi táblázatban a két szélsőséges, a valóságban nagyon ritkán előforduló vallásosság-típus közti különbséget mutatom be, elsősorban azzal a céllal, hogy a mélyinterjúk alapján kirajzolódó ideáltípusok segítségével lehetőséget találjak a kérdőíves kutatás alapján statisztikailag feldolgozható képet kapni a csíkiak hagyományos

vagy azt túllépő vallásosságáról. A premodern/modern vallásosságtípusokat tovább árnyalhatjuk, ha a típuspárt kiegészítjük az Allport féle külső-belső vallásosság jellemzőivel. Az előbbire főként a vallásos kultúra passzív befogadása és reprodukciója, a nagymértékű formalizmus, tradicionalizmus és tekintélyelvűség jellemző. Az utóbbit pedig a valläserkölcsei normák bensővé tétele, a vallás elemeinek személyiségformáló ereje, önálló értelmezése, kezdeményezés, újíto készség (Allport, 1977:526). Első látásra a hagyományos és a külső módon vallásos emberek között jelentős hasonlóságok vannak. Ennek ellenére sem azonosíthatjuk teljes mértékben a két típust. A hagyományos vallásosságban ugyanis nem csupán külső, mechanikusan átvett elemeket találunk, hanem olyannyira bensővé tett vallásos világot is, amely képes kreatív és alkotó módon értelmezni saját szükségletei szerint a vallás hittartalmát, egyéni és közösségi megnyilvánulási formáit (Fejes, 2007).

A két típus kombinációjából a vallásosság négy típusa keletkezik: a premodern külső, a premodern belső, a modern külső és a modern belső. Ezek közül kettő a vallásosság két olyan ideáltípusát alkothatja, amik a hagyományos és modern tengely két szélső pontján helyezkednek el, jellemzésükkel mintegy „kihangsúlyozott”, sarkított képeit kaphatjuk a hagyományos és hagyomány utáni vallásosságnak¹⁵ (Fejes, 2007).

2. táblázat: A társadalomtípus hatása a vallásgyakorlatra

	Premodern és külső módon vallásos vallásgyakorló	Modern és belső módon vallásos vallásgyakorló
Gyermekkorában vallásos nevelésben részesült	Szinte mindig	Nem minden esetben
Külső vallásos környezet	Szinte mindig	Nem minden esetben

¹⁵ Elemzésembe a továbbiakban nem vonom be a premodern belső és a modern külső kategóriákat, meglátásom szerint ezek a vizsgált népesség kisebb részét alkotják. De ezzel nem kívánom csökkenteni jelentőségüket: a premodern belső vallásosság hozza létre az ún. népi vallásosság rendkívül színes világát, a modern külső vallásosság pedig az ún. civil vallás irányába mutat.

	Premodern és külső módon vallásos vallásgyakorló	Modern és belső módon vallásos vallásgyakorló
Vallásgyakorlat oka	A külső környezet, szokás	Belső, személyes, tudatos döntés
Vallásgyakorlat motivációja	Elsősorban külsők: az egyházi előírás és a közösségi normák	Elsősorban belsők: a liturgia átélése a fontos
Változások a hitében élete folyamán	Nincsenek	Hite, Isten-kapcsolata folytonosan változik, nagy valószínűséggel átélte a „megtérés” élményét
Isten-kép	Isten egy távoli és hatalmas úr	Isten barát, testvér, szerető atya
Szagrális kommunikáció	Elsősorban szöveges, kötött és kérő imák gyakorlása	Előtérbe kerülnek az ima más formái is: beszélgetés Istennel, Szentírás- elmélke- dés, szemlélődés, meditáció
Gyónás	- kötelezettség - az áldozás előfeltétele	- lelkivezetés jellegének fontossága - nem szükséges minden áldozás előtt gyónni
Áldozás	- egy évben csak egy-két alkalommal, a nagyobb ünnepek- kor - egy gyónás után csak egyszer áldoz- nak	- „lehetőség szerint” minden szentmisén - egy gyónást követően több alkalommal

	Premodern és külső módon vallásos vallásgyakorló	Modern és belső módon vallásos vallásgyakorló
Egyházkép	- az egyház az Isten földi képviselője - nem szükséges változtatni rajta	- az egyház egyrészt intézmény, másrészt a hívők közössége - jelentős egyházkritika - az egyházat személyesebbé kell tenni - kisközösségek iránti igény

Forrás: Fejes, 2007

Természetesen mint minden ideáltípus, ezek is csak elméleti konstrukciók, a hívek nagy része valahol a két véglet közötti átmenetben található. A szélsőségek megrajzolásának elsősorban az volt a célja, hogy tisztán körvonalazható legyen néhány olyan vallási attitűd, ami alapján meghatározható, hogy az egyén ennek a tengelynek inkább melyik oldalán helyezkedik el.

A továbbiakban a fenti kategóriák felhasználásával a kérdőíves kutatás eredményei alapján próbálom körvonalazni, hogy a csíkiak hitére és vallásgyakorlatára milyen mértékben jellemzőek azok a tulajdonságok, amiket a hagyományos társadalomtípus „lenyomataként” értelmezhetünk.

A kutatás során alkalmazott kérdőív természetesen nem tudta az összes – interjúk során felszínre bukkanó jelenséget mérni, több esetben is az operacionalizálás és konceptualizálás nehézségeivel találtam magam szemben (illetve az amúgy is terjedelmes kérdőív méretbeli korlátaival). A rendelkezésemre álló adatbázis a fenti táblázat elemeiből a következőkre ad több-kevesebb rálátást: gyermekkori szocializáció, változások a hitben, gyónás és áldozás gyakorisága, egyházkép utalásszerűen az Istenkép, valamint az imádkozás módja.

Az erőteljes gyermekkori szocializációról korábban volt már szó, most ezt néhány további adattal egészítem ki. A kapott eredmények egy olyan társadalom képét vetítik ki, ahol a gyermekek vallásos nevelése magától adódó természetességgel történik, a vallásos nevelést pedig egyszerre közvetíti a család, a kortárs csoport és az egyházközség.

- a megkérdezettek több mint 90%-a az egész általános iskola időszakában járt plébániai és/vagy iskolai keretek között vallási oktatásra;
- 99%-a volt elsőáldozó, 93%-a pedig bér mátkozó is;
- a megkérdezettek édesanyjainak - ezek gyerekkorában - , 77%-a naponta, vagy hetente legalább egyszer járt templomba;
- a megkérdezettek 83%-a 11-12 éves kisgyerekként legalább hetente egyszer járt templomba.

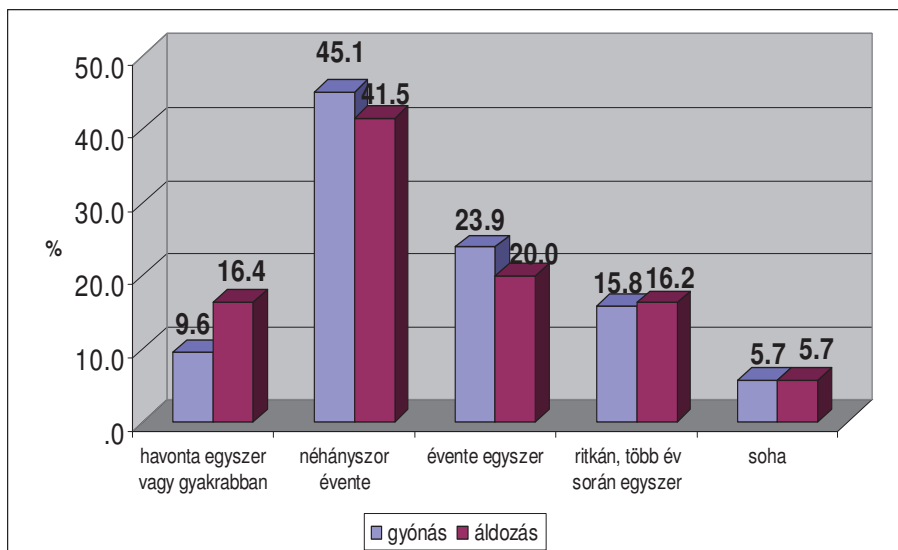
A hagyományos, vallásos mintát hordozó környezetben élő emberre jellemző hitbeli állandóság, a vallási értékek és hittételek meg nem kérdőjelezése terén a kapott eredmények arra utalnak, hogy a csíkiak döntő többsége élete folyamán nem szembesült jelentős hitbizonytalansággal, de a „megtérés” élményében is csak kb. egy tizedük részesült:

- A megkérdezettek 70,5%-a szerint életében nem volt olyan fordulópont, amikor változás állt volna be hitében.
- Azok közül, akik átéltek hitbeli változásokat 44%-uk értékelte úgy, hogy egy új és személyes kapcsolatba került Istennel (ők a teljes minta 12,9%-át alkotják), 14%-uk (a teljes minta 4,1%-a) a változás nyomán eltávolodott Istentől, 42% -uk (a teljes minta 12,3%-a) pedig mindkét típusú változást megtapasztalta.

A gyónás és áldozás közötti kapcsolat az interjúk alapján a hagyományos vallá ssosság esetében igen szoros, az általános gyakorlat az évi egy-két alkalommal elvégzett gyónás és azt ezt követő áldozás. A kérdőíves kutatás eredményei szerint nagyon szoros, gyakorlatilag majdnem teljes együttjárás¹⁶ van a két szakrális cselekedett között. A legelterjedtebb gyakorlat – a megkérdezettek több mint 45%-a tartozik közéjük – az, hogy a hívek évente néhányszor (valószínűleg a nagy ünnepek alkal mával) gyónnak és csakis ezt követően áldoznak. (A kik évente néhányszor járulnak szentáldozáshoz azoknak 91,3%-a szintén ugyanekkora gyakorisággal gyónik is). A következő legnagyobb csoport – a válaszadók közel negyede – azoké, akik évente

¹⁶ Gamma = 0,962, p < 0,00

egyszer gyónnak és egyszer áldoznak. Itt egyértelműen kimutatható, hogy a szentáldozáshoz való járulás kötelező előfeltétele a gyónás, az áldozók 99,2%-a szintén egy évben egyszer végzi el szentgyónását. Összességében csupán 10,2%-uk válaszolta azt, hogy több alkalommal áldozik, mint gyónik, vagyis egy szentgyónást követően többször is szentáldozáshoz járul.

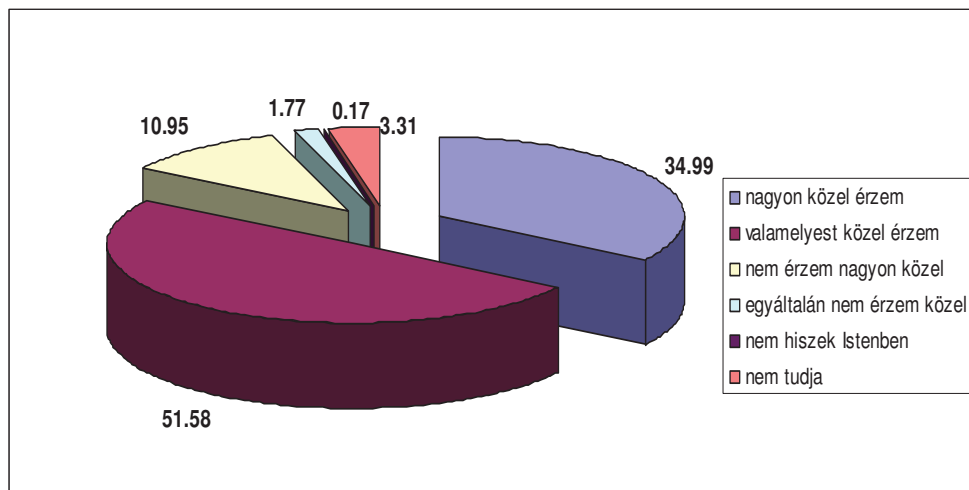

1. ábra: Gyónás és áldozás gyakorisága

Forrás: saját kutatás eredményei

Az istenkép a valláspszichológia eredményei szerint rendkívül összetett lehet, a mélyinterjú vizsgálat is ennek több típusát hozta felszínre. A kérdőíves vizsgálat csak felületesen tudta érinteni ezt a kérdést, a kapott eredmények csak óvatos értelmezés tárgyai lehetnek, hiszen összetett, komplex belső mentális és emocionális jelenségről van szó. A kérdőív két kérdésére adott válaszait mutatom be. Az első az Istentől való távolság, a második pedig annak személyes megítélését tartalmazza, amit „vallásos élménynek” is nevezhetünk, vagyis annak gyakoriságát, amikor „eleven és személyes kapcsolatban volt” Jézussal, Máriával, vagy egy erős szellemi erővel.

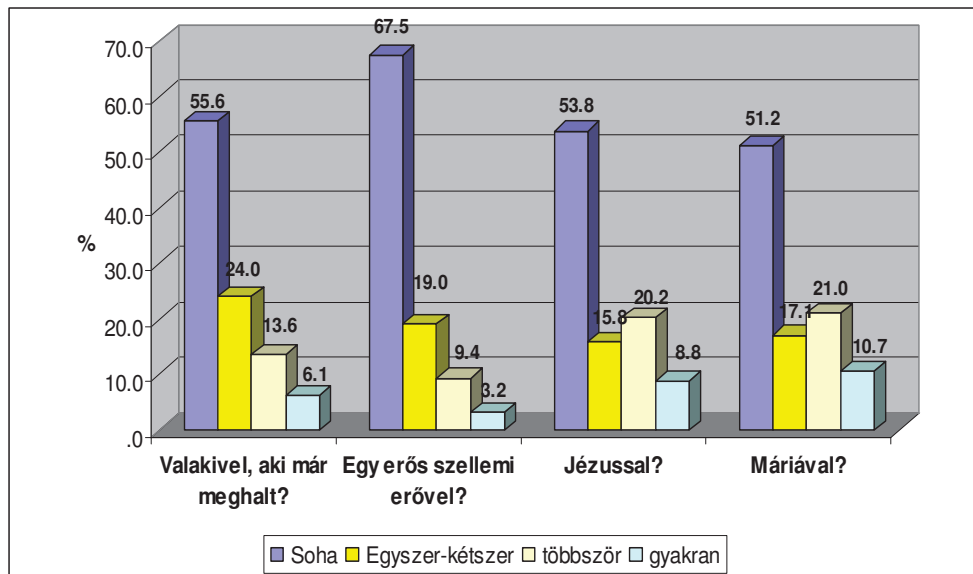
Saját megítélése szerint nagyon közel érzi magát Istenhez a megkérdezettek 35%-a, az abszolút többséget, a megkérdezettek több mint felét azok alkotják, akik valamelyest érzik közel magukat Istenhez, a többiek ennél távolabbi kapcsolattal jellemzik önmaguk és Isten viszonyát:

2. ábra: Mennyire közel érzi magát Istenhez?

Forrás: saját kutatás eredményei

A következő kérdésblokkra adott válaszok értelmezésekor különösen óvatosságnak kell lennünk, hiszen az „eleven és személyes kapcsolat” kifejezés tapasztalatom (és a kérdezőbiztosok beszámolója) szerint más-más értelemmel bír egy hagyományos közegben, mint egy modern, élményközpontú vallásos csoportban. Az előbbiben az „eleven” és „személyes” kifejezések sok esetben a látomás- vagy jelenésszerűen élő élményekkel is asszociálhatnak, nem csupán a hívő belső vallásos érzéseivel és élményeivel, mint az utóbbi csoportnál, ahol viszont az ilyen típusú transzcendentális kapcsolat a hívő vallásosságának egyik célja és tárgya. A kapott eredmények – az értelmezésbeli bizonytalanság ellenére – arra utalnak, hogy a csíkiak nagy része a hagyományos vallásossággal jellemezhető. A „soha” válaszok abszolút többsége akár azért, mert az „eleven és személyes kapcsolat” eltérő értelemmel bír számukra, akár azért mert a modern vallásos közegben használatos értelemmel bír, a hívek számára nem egy „természetes” és kíváncsi állapot, mint ahogyan az a hagyomány utáni vallásgyakorló közegekben. Az óvatos értelmezés talán még megengedi, hogy fölhívjam a figyelmet arra, hogy Máriával, Isten anyjával némileg többen tapasztaltak meg eleven és személyes kapcsolatot, mint Jézussal, a legidegenebb transzcendentális fogalom pedig az „erős szellemi erő, ami bensőleg eltölt”.

3. ábra: Milyen gyakran érezte azt, hogy eleven és személyes kapcsolatban volt...

Forrás: saját kutatás eredményei

Végül röviden kitérek az imádkozás módjára. A csíkiak nagymértékű ima-gyakorisággal jellemezhetőek, több mint 70%-uk naponta imádkozik. A 60-as kérdés-blokk alapján képet kaphatunk arról, hogy hogyan imádkoznak a válaszadók. A megkérdezettek több mint 90%-a – bármilyen gyakorisággal is imádkozik – azt válaszolta, hogy leggyakrabban megtanult imák, mint pl. Miatyánk, Üdvözlégy elmondásával imádkozik. Gyakran szokott kéréseket megfogalmazni a válaszadók több mint fele, 54,6%-a, további 30%-uk pedig néha fogalmaz meg kérő imákat. A személyes Istenkapcsolat erősségére utaló „elbeszélgetés” Istennel, Jézussal, Máriával vagy valamelyik szenttel már kisebb népszerűségnek örvend a csíkiak körében, 39,6%-uk mondta azt, hogy gyakran, 36%-uk, hogy néha és 24,2%-uk, hogy soha nem gyakorolja ezt az imamódot. A Szentírás-elmélkedés vagy vallásos irodalom olvasásáról csak 19,1% mondta, hogy gyakran tárgya imájának, 3,5%-uk pedig soha nem végez ilyen jellegű tevékenységet. Végül a legkevésbé gyakorolt imamód a meditáció, szemlélődés: a csíkiak többsége, 55,6%-a soha nem gyakorolja ezt a fajta imát, csupán 10,2%-uk él vele gyakran.

Összegzés

A fenti eredmények alapján azt láthatjuk, hogy a csíkiak többségét vallásos környezetük, viselkedésmódjuk, érzelem- és gondolkodásmódjuk a hagyományos és hagyomány utáni vallásosság kétpólusú tengelyén a rendelkezésünkre álló mutatók alapján a hagyományos vallásosság irányába mozdítja el. Az általánosan gyakori és erős vallásos szocializáció, a hitbéli állandóság, a gyónás és áldozás közötti szoros kapcsolat és a nagy többség esetében ezeknek nagyobb ünnepekre való korlátozódása, egy kevésbé személyes istenképre utaló jegyek, valamint a többség esetében a kötött imák gyakorlása és más imaformák népszerűtlensége mind annak statisztikai valószínűségét növelik, hogy a csíkiakhoz közelebb áll a hagyományos, kollektív típusú, mint a modern, személyes átélésre alapozó, individualista vallásosság.

Mivel a jelenséget több mutatóval mértem és semmilyen olyan modell nem létezik, ami számszerűsítene, hogy melyik mutató milyen mértékben járulhat hozzá a vallásosság jellemzéséhez, mindezek alapján nem fogalmazhatok meg konkrét értéket a hagyományos vallásosság nagyságáról vagy mértékéről. Megelégszem annyival, hogy számos arra utaló jel van, hogy a csíki katolikusok egy részének, esetleg többségének vallásossága inkább ahhoz a hagyományos vallásossághoz áll közel, amely Tomka Miklós megfogalmazása szerint „részben (esetleg csak nagyon kis részben) az egyénben, sokkal nagyobb részben az átöröklött kultúra és a helyi társadalom rendjében gyökerező és azáltal biztosított ‘vallásosság’ ” (Tomka 2000: 36). Ez azt jelenti, hogy a csíki társadalom, ennek berendezkedése, működési mechanizmusai, értékvilága egyfajta tartópillére az itt élők vallásosságának. Ha ez a támogató társadalmi háttér megszűnik, vagy gyökeresen megváltozik, netán összeomlik, akkor valószínűleg az itt élők többségének vallásossága is jelentős változásokon fog átmenni.

Felhasznált szakirodalom

- Allport, G. (1977): Az előítélet. Budapest, Gondolat, 743 p.
- Endes, M. (1994): Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík Megye) földjének és népének története 1918-ig. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó.
- Fejes, I. (2006/1): A premodern vallásgyakorlók. In: Biró, A. Z. (szerk.): Állapotok és változások. Csíkszereda, Alutus Kiadó.

- Fejes, I. (2007): Vallási individualizáció a csíkszeredai katolikusok körében. Erdélyi Társadalom, 5. évfolyam, 1. szám. 73-101.
- Kiss, T. – Barna, G. (2012): Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről. nr. 43. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- http://www.ispmn.gov.ro/uploads/ISPMNN_WP_43-19-04%20BT.pdf
- Tánczos, V. (2008): Elejtett szavak. Csíkszereda, Bookart Kiadó.
- Tomka, M. (1995): Vallásszociológia. Budapest, Vallástudományi Kiskönyvtár.
- Tomka, M. (2000): Jelentés a vallásosságról – Erdély, az Úr 2000. esztendejében. In: Gereben, F. – Tomka, M. (szerk.): Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben. Budapest, Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet.
- Tomka, M. (2005): Legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában. Budapest – Piliscsaba, Pázmány Társadalomtudomány 1.
- Tomka, M. (2012): A „keresztény társadalom” vége, és ami utána következik. Az előadáshoz írt tézisek. In: Földvári, M. – Nagy, G. D. (szerk.): Vallás a keresztény társadalom után. Szeged, Tanulmányok Tomka Miklós emlékére.
- Tomka, M. – Zulehner, P.M. (2008): Religionen und Kirchen in Ost(Mittel) Europa. Entwicklungen seit der Wende. Wien – Budapest, Aufbruch 2007.
- Török, P. (2012): Megfontolások Tomka Miklós, „A keresztény társadalom vége...” c. gondolataihoz. In: Földvári, M. – Nagy, G. D. (szerk.): Vallás a keresztény társadalom után. Szeged, Tanulmányok Tomka Miklós emlékére.
- Voicu, M. (2007/1): România religioasă. Iași, Institutul European.
- Voicu, M. (2007/2): Religiozitate și revitalizare religioasă în perioada de tranziție. In: Voicu, B. – Voicu, M. (szerk.): Valori ale românilor:1992–2006. O perspectivă sociologică. Iași, Institutul European.

Abstract

The study examines the extent to which the religiousness of the inhabitants of Ciuc shows traces of traditional religiosity, and the extent to which the beliefs and religious practices of the population of the region are characterised by those attributes that can be interpreted as "imprints" of a traditional social type. The results of the research indicate that the traditional, collective type of religiosity is closer to the local population than the modern, individualistic religiosity based on personal experience. The social structure of the region, the functioning mechanisms and values of the society are a kind of pillar of the religiousness of the people living here. The study is based on the author's book of studies published in 2018 (Historical and sociological dimensions of religiosity in Ciuc. Státus Publishing House, Miercurea-Ciuc). The research based on questionnaire data collection was conducted in the framework of the author's doctoral studies.

Keywords: Ciuc region, traditional religiosity, individual and communal religious practice